

KLÁSİK TÜRK EDEBİYATINDA METİNLER ARASILIK ALANINDA BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ VE HASİBE MAZIOĞLU'NUN “FUZÛLÎ-HÂFIZ” ÖRNEĞİ

*Nagehan UÇAN EKE**

ÖZET

Kendisinden zengin kültür ve medeniyetlerle karşılaşmayan ve bunlardan yararlanmayan medeniyetlerin gelişmesi mümkün değildir. *Sümer, Mısır, Yunan, Lâtin ve İslâm* medeniyetleri gibi büyük medeniyetler de öncekilerden bir şeyler alarak ve kendisinden sonra gelenlere bir şeyler vererek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Birçok büyük yazar da karşılaştığı dil ve kültürden yararlanarak dünya görüşünü zenginleştirir. Farklı dil ve kültürlerin eserleri ile beslenen yazarlar, bu farklı kültürleri mukayese etme imkânı bulurlar. Mukayese bir bakıma “*kişinin ‘öteki’ ile karşı karşıya gelmesi ve onu keşfetmesi*” demektir. Her edebî eser ya da metin, kendince yeniliğine ve özgünlüğüne karşın, var olan öteki eserler ağı içindeki yerini alır ve onlarla bir yansıma, uyum ve benzeşim ilişkisi içine girer. Bilindiği gibi ilmî araştırmaların temelinde analiz ve sentez vardır. Senteze ulaşmanın yolu da mukayeseden geçer. Önceleri iki farklı edebiyatın ya da kültürün karşılaştırılması şeklinde nitelenen “mukayeseli edebiyat” kavramı, daha sonraki yıllarda disiplinler arası bir alan olarak edebiyat-psikoloji, edebiyat-sosyoloji, edebiyat-felsefe, edebiyat ve diğer sanatlar-resim, müzik, fotoğraf ilişkileri, özellikle son yıllarda ise edebiyatın bir uzantısı olarak nitelenen sinema ile olan yakın bağları incelenmekte ve bu farklı alanlar teknik, üslûp gibi açılardan mukayese edilmektedir. Ancak hangi bağlamda ele alınırsa alınsın, *mukayeseli edebiyat* farklı kültürlerle ve farklı edebiyatlara bir açılım ve ufuk genişletme şeklinde nitelenir. Bu çalışmada, öncelikle “metinler arasılık” ve “mukayeseli edebiyat” kavramları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, Klâsik Türk edebiyatında metinler arasılık alanında günümüze kadar yapılmış olan çalışmaların genel bir bibliyografyası sunulacak, son olarak da bu alandaki ilklerden ve en dikkate değer çalışmalardan biri olan *Hasibe Mazioğlu*'nun “Fuzûlî-Hâfız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma” adlı çalışması tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Metinler Arasılık, Mukayeseli Edebiyat, Klâsik Türk Edebiyatı, Hasibe Mazioğlu, Fuzûlî, Hâfız.

* Okt. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Rektörlüğü Türk Dili Bölümü, el-mek: nue@mu.edu.tr

**A BIBLIYOGRAHY TRIAL ON INTERTEXTUALITY IN
CLASSICAL TURKISH LITERATURE AND A CASE STUDY OF
“FUZÛLÎ-HÂFİZ” BY HASİBE MAZIOĞLU**

ABSTRACT

The development of the civilizations is impossible if they do not meet richer cultures and civilizations and do not benefit from them. The older and great civilizations like Sumerian, Egyptian, Greek, Latin and Islam civilizations survive their presence by receiving something from the previous civilizations and giving something to latter civilizations. A lot of famous writer benefit from the language and culture they met and enrich their philosophy. Writer who uses works of different languages and different cultures has the opportunity of the comparison of different cultures. A way to compare it to “*the other person to come and discover him to face with*” means. Each literary work or text, although own originality, there are other artifacts are a reflection on them and gets the location within the network, enters into the relationships of harmony and affinity. Comparison of two different literature or culture was regarded as the concept of “comparative literature”, in later years as an interdisciplinary field of literature-sociology, literature-psychology, literature-philosophy, literature and other arts-painting, music, photos, relationships, especially in recent years, is regarded as an extension of literature with close ties to the movie and compare it to these different areas are technical, such as aspects of style. But considering the context in which information, *comparative literature*, different cultures and different literatures are treated as an unfolding and vanishing expansion. In this study, first “intertextuality” and “comparative literature” concepts are briefly described than a general Bibliography on Classical Turkish Literature and Intertextuality of work until today are presented and finally “Fuzûlî-Hâfız: A comparison of two poet” is presented from Hasibe Mazioğlu, which is one of the first and most notable work in this area.

Key Words: Intertextuality, Comparative Literature, Classical Turkish Literature, Hasibe Mazioğlu, Fuzûlî, Hâfız.

GİRİŞ

1. “Metinler Arasılık” ve “Mukayeseli Edebiyat”

Edebî metinlerin döneme, topluma, yazara, yazarın amacına göre değerlendirilmesi edebiyat eleştirisinin bilinen yöntemleridir. Ancak 1960’lı yıllardan başlayarak Batı’da edebiyat eleştirisinde yeni bir görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüş, metinlerin iç içe geçmelerinden, eserlerin birbirleriyle karışmalarından ötürü bir edebî metnin aslında “çok sesli” özellikte olduğunu ileri sürerek yeni bir metin tanımı ve anlayışı ortaya koyar. Metin çözümlemelerinde metinler arası ilişkilerin öne çıkarılması ile sadece yazarın ürünü gibi görülen klâsik yazı düşüncesi de değişir. Artık metin, bir alıntılar mozaigi, değişik unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bir bütün olarak tanımlanır. Böylece metinler arası ilişkiler olduğu görüşüyle “*sanat eseri yazardan ayrılamaz*”

Turkish Studies

anlayışından “bölünmüş, parçalanmış bir özne” anlayışına; “kaynak ya da etki” anlayışından “yapıda farklı unsurların genel ve belirsiz bir oluş içerisinde bulunduğu dolayısıyla metnin başka metinlerle bir alış veriş yeri olduğu” anlayışına geçilir.¹ Kısacası, edebî metinler tek başına ve bağımsız değildirler. Her metin, kendi döneminin başka metinleriyle ya da daha önce yazılmış öteki metinlerle yer yer biçim, içerik, tür ve anlatım özellikleri bakımından alıntı, yakınlık, benzerlik ilişkisi içinde bulunur. Buna göre edebî metinler, sürekli bir ilişki içinde başka metinlerin etkileri ve katkılarıyla ortaya çıkar. Nitekim her edebî metin, doğal olarak belirli bir kültürden doğar. Bu durum her metnin aslında kültür ortaklığı yönünden alıntılar mozaigi olarak okunması gerektiğini, başka metinleri de içine alabildiğini ifade etmektedir. Buradan metinler arası ilişkiler (intertextuality) kavramı doğar.² Her okuma bir ya da birkaç düzeyde bir metinler arası ilişkidir. Bu durumda okumak, aynı zamanda bir metni başka metin ya da metinlerle ilişkilendirmek, onda yeni bir tat bulmak, o metnin zenginliğini ve ilginç yanlarını yakalamaktır.³

Metinler arası ilişkiler olduğu görüşü özellikle son yıllarda postmodern anlayışla yazılan yeni romanlarda geniş bir uygulama alanı bulur. Postmodern yazıyı, romanı artık gelenekselden ayıran en temel özellik, onun metinler arasına açılabilir olmasıdır. Böylece edebî metin farklı metinlerin kesişme yeri olur.⁴ Başka bir deyişle aynı metin içinde değişik biçim, içerik ve türlerin varlığından söz etmek mümkündür. Bu durumda da bir metnin başka metinlerle ilişkisini biçim, içerik, tür yönünden değerlendirmek gerekir. Söz konusu biçim, içerik, tür değerlendirmesi “kültür ortaklığı” düşüncesini de beraberinde getirir. Ancak metinler arası ilişki, yalnızca bir metnin başka metinlerle birlikte var olduğu kültür ortaklığı sonucu doğmaz. Nitekim her edebî eser ya da metin, aynı zamanda kendince yeni ve özgündür. Yeniliğine ve özgünlüğüne karşın, var olan öteki eserler ağı içindeki yerini alır ve onlarla bir yansıma, uyum ve benzeşim ilişkisi içine girer.

Metinlerin arasında ilişkiler bulunduğu, her metnin başka metinlerle şu ya da bu biçimde bağlantılı olduğu, her yazının birçok “çok seslilik” niteliğiyle ortaya çıktığı görüşü, postmodern akımın temel özelliklerinden biri olarak günümüzde edebiyat eleştirisindeki yerini almıştır. Ayrıca söz konusu anlayış, yalnızca postmodern romanda değil, bugün karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde olduğu kadar uzmanlık alanları arası yapılan çalışmalarda da önem kazanmıştır. Bu anlayış doğrultusunda bilimde de disiplinler arası çalışmalar öne çıkmıştır. Edebiyatta ise metinler arası ilişkilerin varlığını yalnızca günümüzün postmodern anlayışıyla bağlantılı düşünmemek gerekir. Bu bakış açısından bakıldığında edebî metinlerdeki “ortak birliktelik” ilişkisinin her dönem için geçerli olduğu, kısacası yeni dönem metinlerinde olduğu gibi geçmiş dönem metinlerinde de bulunduğu düşünülmelidir.⁵ Nitekim bu bağlamda, Klâsik Türk edebiyatı metinleri arasında da söz konusu metinler arası ilişki değişik biçimlerde bulunmaktadır.

Mukayeseli (karşılaştırmalı) edebiyat (Fr.littérature comparée, İng. comparative literature); yapısalcılık, dil bilim, anlambilim, ontolojik analiz ve bildungroman gibi Türk edebiyatıyla ilgilenen pek çok araştırmacının çabalarına rağmen, henüz uygulama alanı yeterli seviyeye ulaşmamış olan terimlerdendir. Claude Pichois ve Andre M. Rousseau, “Littérature Comparée” adlı eserlerinde mukayeseli edebiyatla ilgili şu tanımlamayı yapmışlardır:⁶

“Karşılaştırmalı edebiyat; antoloji, akrabalık, etkileşim bağlarının araştırılması suretiyle, edebiyatı diğer ifade ve bilgi alanlarına ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla

¹ Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007, s. 7-15.

² Mine Mengi, “Dîvân Şiirinde Metinlerarası İlişkiler”, *Şinasi Tekin'in Anısına “Uygurlardan Osmanlıya”*, Simurg Yay., İstanbul 2005, s. 594.

³ Zeynel Kiran, Ayşe Kiran, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2000, s. 277.

⁴ Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 57-58.

⁵ Aktulum 2007, s. 11.

⁶ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, çev. Mehmet Yazgan, MEB Yay., İstanbul 1994, s. 182.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

edebî metinleri birbirine yaklaştırmayı amaçlayan yöntemsel bir sanattır. Yeter ki bu edebî metinler, birçok dile ya da kültüre ait olsunlar; onları daha iyi tanımlayıp anlamak ve onlardan zevk alabilmek için geleneğe ait bulunsunlar.”

İlmî araştırmaların temelinde analiz ve sentez vardır. Senteze ulaşmanın yolu da mukayeseden geçer. “*Kıyas etme*”, “*ölçme, ölçü*”, “*karşılaştırma*” ve “*bazı cihetleri ortak iki ayrı unsurun birbiriyle karşılaştırılması*” demek olan *mukayese*, edebiyata taşındığında “*mukayeseli edebiyat*”ı da karşılar.⁷ Birbirinden farklı iki edebiyat mukayese edilebileceği gibi, aynı millî edebiyatın farklı devirlerinde vücut bulmuş eser ve hareketlerini de mukayese etmek mümkündür. Buna göre *mukayeseli edebiyat*; “*bir edebiyatın bir başkası veya başkalarıyla mukayesesi ve edebiyatın insan ifadesinin diğer alanları ile karşılaştırılmasıdır.*”⁸ Karşılaştırmalı edebiyat biliminin temelinde de öteki bilim dallarında olduğu gibi, “*karşılaştırma metodu*” vardır.⁹

Romantizm’in ve Liberalizm’in Avrupa’da etkili olduğu yıllarda doğan bu yeni araştırma sahası XX. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde, bilimsel araştırma metotları ve gelişmekte olan teknolojinin imkânları ile daha da zenginleşir. Önceleri iki farklı edebiyatın ya da kültürün karşılaştırılması şeklinde nitelenen “*mukayeseli edebiyat*” kavramı daha sonraki yıllarda disiplinler arası bir alan olarak edebiyat-psikoloji, edebiyat-sosyoloji, edebiyat-felsefe, edebiyat ve diğer sanatlar-resim, müzik, fotoğraf ilişkileri, özellikle son yıllarda ise edebiyatın bir uzantısı olarak nitelenen sinema ile olan yakın bağları incelenmekte ve bu farklı alanlar teknik, üslup gibi açılardan mukayese edilmektedir. Ancak hangi bağlamda ele alınırsa alınsın, *mukayeseli edebiyat* farklı kültürlerle ve farklı edebiyatlara bir açılım ve ufuk genişletme şeklinde nitelenir.

Bir mukayese çalışmasında öncelikle *tesir eden* ve *tesir alan* tespit edilir, sonra dikkat, iki edebî eserin vücut bulduğu sosyal zümre, insan, eser ve bunların hususiyetleri üzerinde yoğunlaştırılır. İkinci adımda ise geçişi sağlayan faktörler değerlendirilir. *Van Tieghem*’in koyduğu kavramlar bu alanda geçerliliğini korumaktadır. Bir edebî sahadan diğerine geçişteki hareket noktasına *gönderici (émetteur)*, bu göndericiden bir şeyler alana *alıcı (récepteur)*, bu ulaşmada doğrudan doğruya olmayıp, araya bir vasıta girerse, ona da *ulaştırıcı (transmetteur)* denir.¹⁰ Özellikle bu ulaştırıcılar bir edebî eserin macerasında çok dikkate değer değişmelere yol açarlar.¹¹ Mukayeseli edebiyat çalışmasında, bu üç unsurun mahiyetini, birbirleriyle münasebetlerini incelemeye ihtiyaç vardır. Bu sebeple yapılması gereken iş, *gönderici*, *ulaştırıcı* ve *alıcı* durumundaki edebî metinlerin tespitidir. Metinler tespit edildikten sonra, kronolojik sıra itibarıyla öncü olandan, nihaî olana doğru tahlil çalışmasına geçilir. Bu tahlil sırasında, şekle ait bilginin, fikrin, hissin ve estetik endişenin kaynakları üzerinde de durmak gerekir.¹²

Sonuç olarak, bu disiplin veya çalışma yöntemi, tarih boyunca kişileri ve toplumları yönlendiren önemli düşüncelerin gelişiminde büyük rol oynayan, edebiyatla etkileşim içinde olmuş çeşitli edebî eleştiri görüşleri, edebiyat kuramları ve tarih ile bağlantılı durumunu sürdürmüştür. Bu yüzden mukayeseli edebiyat çalışmaları, başlangıçta “uluslararası eğitim hareketi” adı verilen ilerlemeyi sağlayacak bir araç olarak Avrupa ve Amerika’da büyük bir coşkuyla izlenmiştir.

⁷ Pervin Çapan, “Ali Şir Nevâyî ve Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîlerinin Anlatım Tarzlarının Mukayeseli Tahlili”, *I. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Kongresi* (15-17 Ekim 2003), Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, s. 226.

⁸ İnci Enginün, *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yay., İstanbul 1999, s. 17.

⁹ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yay., İstanbul 2003, s. 15.

¹⁰ Enginün 1999, s. 14.

¹¹ Enginün 1999, s. 14.

¹² Çapan 2003, s. 226.

2. Klâsik Türk Edebiyatında Metinler Arasılık Alanında Bibliyografya Denemesi¹³

Klâsik Türk edebiyatı metinlerinde ilk mukayese çalışmaları, metinler arasılığın dünya edebiyatlarındaki gelişmesine ve yaygınlaşmasına paralel olarak 1960'lı yıllara rastlar. Bu konudaki ilk çalışma, tanıtım bölümünde değerlendirilecek olan, *Hasibe Mazıoğlu*'nun 1951'de doktora tezi olarak hazırladığı, 1956'da ise kitap hâline getirdiği "*Fuzûlî-Hâfız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma*" adlı eseridir.¹⁴ Klâsik Türk edebiyatı alanındaki mukayese çalışmaları ne yazık ki diğer alanlara kıyasla çok az yapılmıştır. Günümüze yaklaştıkça bu alandaki çalışmaların sayısında meydana gelen artış ise son derece sevindiricidir. Nitekim mukayeseli edebiyat çalışmaları ile farklı kültürlerle ve farklı edebiyatlara ufuk genişletme ile bir açılım getirilmiş olur.

Gürsel Aytaç'a göre mukayeseli edebiyatta araştırmacının görevi farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek; ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, bu farklılığın nedenleri üzerine yorumlar getirmektir¹⁵. Diğer taraftan *Agâh Sırrı Levend*'e göre *kıyaslama*; kişilikler, eserler ve edebiyatlar arasında yapılabilir. *Kişilikler* arasında yapılacak kıyaslama sırasıyla yerli etkilerden yabancı etkilere doğru genişletilir, karşılıklı etkiler araştırılır ve kişilikler arasındaki ortak nitelikler belirtilir. *Eserler*; düşünce, tür, konu, motif ve tip bakımından ele alınarak karşılaştırılır. Ancak, yalnız kişilikleri ve eserleri karşılaştırmak yetmez. *Edebiyatları* bütün öğeleriyle bir bütün olarak, belli bir süre içinde karşılaştırmak gerekir.¹⁶ Karşılaştırmalı edebiyat bilimi; "*ulusal sınırlar içinde, ulusal sınırlar üstünde, zamanlar üstü, diller arasında, türler arasında, sınırlar üstü edebiyatlar ve diğer sanatlar (müzik, resim, dans, film vs.) arası, disiplinler arası (edebiyat ve psikoloji, felsefe, bilim, tarih, mimarlık, siyaset vs.)*"¹⁷ karşılaştırmalı yöntemeye dayalı edebiyat incelemesi gerçekleştirir.

Bu bilgilere dayanarak, *Yavuz Bayram*'ın tasnifi¹⁸ ışığında, karşılaştırmalı edebiyat biliminin Klâsik Türk edebiyatı için uygun çalışma alanlarını şu şekilde belirlemek mümkündür:

- ✚ Edebî eserle felsefi, sosyolojik, psikolojik, tarihî ya da dinî bir eserin karşılaştırılması;
- ✚ Türk edebiyatına ait bir eserle yabancı bir edebiyata ait bir eserin karşılaştırılması;
- ✚ Anadolu sahası Türk edebiyatına ait bir eserle, örneğin, Çağatay sahası Türk edebiyatına ait bir eserin karşılaştırılması;
- ✚ İslâm öncesi Türk edebiyatına ait bir eserle İslâmî dönem Türk edebiyatına ait bir eserin karşılaştırılması;
- ✚ Klâsik Türk edebiyatına ait bir eserle Halk edebiyatına ait bir eserin karşılaştırılması;
- ✚ XV. yüzyıl Klâsik Türk şiirine ait bir eserle XVIII. yüzyıl Klâsik Türk şiirine ait bir eserin karşılaştırılması;
- ✚ Sebki Hindî üslûbuna uygun yazılmış bir eserle Mahallîleşme Cereyanı'na mensup bir şairin eserinin karşılaştırılması;
- ✚ İki farklı şairin şiirlerinin karşılaştırılması;

¹³ **Not:** Hazırlanan bibliyografyadaki çalışmalar, Millî Kütüphane tarafından 2001 yılında yayınlanan ve 1923-1999 arasını kapsayan **Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası**'ndan, **Hatice Aynur** tarafından hazırlanan "**Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, Tezler, Yayınlar, Haberler Toplu Sayı: 1990-2005**" adlı çalışmadan, "www.yok.gov.tr" **Ulusal Tez Merkezi**'nden ve **internet** taramalarından derlenmiştir.

¹⁴ Hasibe Mazıoğlu, *Fuzûlî-Hâfız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma*, TTK Basımevi, Ankara 1956, 384 s.

¹⁵ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yay., İstanbul 2003, s. 7.

¹⁶ Agâh Sırrı Levend, "Kıyaslamalı Edebiyat", *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, TTK Yay., Ankara 1988, C. I, s. 44.

¹⁷ Hüseyin Arak, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Hacettepe Yay., Ankara 2012, s. 28.

¹⁸ Yavuz Bayram, "Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, s. 72.

✚ Bir şairin iki farklı şiirinin karşılaştırılması.

Tespit edilen çalışmalarını bu bilgiler ışığında tasnif edip alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Klâsik Türk Edebiyatında Metinler Arasılık Alanında Bibliyografya Denemesi

1. Şair/Yazar Mukayeseleri

- ADALI, Murat, (1995), “Klâsik Edebiyatımızda İki İlginç Portre: Turak Çelebi ve Ulvî”, *Türk Dili*, S. 525, s. 1034-1039.
- AKKUŞ, Metin, (2003), “Doğu Kültüründe Nasreddin Hoca Tipinin Benzerleri”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Dergisi*, S. 7, Bışkek, s. 57-62.
- ARSLAN, Mustafa, (2012), “Şeyh Gâlib ile Keçeci-zâde İzzet Molla’nın Gazelleri Arasında Nazire İlişkisi”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter, s. 251-282.
- BİLKAN, Ali Fuat, (1999/2000), “Sâ’ib-i Tebrizî ve Nâbî Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 1, S. 3, s. 97-106.
- CANIM, Rıdvan, (1998), “XV. ve XX. Yüzyılda İki Edirne Şairi: İvazpaşa-zâde Atayî ve Sa’dî Efendi”, *Şahdamar*, S. 1, 1998, s. 3-4.
- ÇINAR, Bekir, (2003), “Türk Edebiyatında Vasiyetnâmeler ve İki Şair (Tıflî/Tarzî) Arasında Kalan Bir Vasiyetnâme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 9, s. 115-140.
- DEMİREL, Şener, (2002), “Dîvân Şiirinde Redd-i Matla (Redd-i Mısra) Kullanımı ve Klâsik Çizgi ile Sebki Hindî Şairleri Arasında Bir Karşılaştırma”, *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, s. 99-114.
- DİLBERİPÜR, Asgar, (1999), “Türk Edebiyatında Nizâmî’nin Takipçileri ve Hamse’sine Nazire Yazanlar”, çev. M. Fatih Köksal, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 8, s. 199-238.
- DİLBERİPÜR, Asgar, (2002), “Fuzûlî’nin ‘Saki-Nâme’sinde Hâfız’ın Rolü”, çev. Hasan Almaz, *Nüşa* 11(6), s. 35-44.
- EĞRİ, Sadettin, (2002), “Bursa-İstanbul Kültür Hayatında İki Sûfi: Emir Ahmed Buhârî-Lâmî Çelebi”, *Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, Bursa Kültür-Sanat ve Turizm Vakfı, Bursa s. 245-253.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, Yakup Şafak, (1991), “Aruzu Kullanma Yönünden Hâfız-Fuzûlî Karşılaştırması”, *AÜ Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. 19, s. 49-60.
- KARTAL, Ahmet, (2012), “İslâmî Türk Edebiyatına Tesiri Bakımından Mevlâna Celâleddin-i Rûmî”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir, s. 55-96.
- KAVCAR, Cahit, (1969), “Nâbî ile Tevfik Fikret Arasında Küçük Bir Karşılaştırma”, *Hisar*, C. 9, S. 68, Ankara, s. 23-26.
- KORTANTAMER, Tunca, (1993), “Mehmet Akif ve Sâdi Arasında Muhteva ve Anlatım Tekniğı Açısından Bir Karşılaştırma Denemesi”, *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler I*, Akçağ Yay., Ankara, s. 193-243.

- KÖKSAL, M. Fatih, (1997), “Bir Kaside İki Şair: Nef’î-Cevrî”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 4, s. 99-121.
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1956), *Fuzûlî-Hâfız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma*, TTK Basımevi, Ankara, 384 s.
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1997), “Fuzûlî’de Hâfız-ı Şîrâzî’nin Etkisi”, *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, TDK Yay., Ankara, s. 199-223.
- OCAK, F. Tulga, (2000), “Ahmed-i Dâî’nin Farsça Dîvânî’nda İran Şairlerinin Etkisi”, *Türkbilig*, S. (1) 4, s. 20-31.
- PALA, İskender, (1990), “Erzurumlu İbrahim Hakkı’da Nâbî Tesiri”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 10, s. 195-209.
- SECCÂDÎ, Ziyâuddin, (2004), “Mevlânâ’nın Şiirlerinde İz Bırakan veya Onunla Görüşen İrânlı Şairler”, çev. Yakup Şafak, *Nûsha* 4(13), s. 71-90.
- SEGHERS, Pierre, (1991), “Yunus Emre’den Martin Luther’e”, çev. Erdoğan Alkan, *Türk Dili*, S. 5(25), s. 20-22.
- SEVGİ, Ahmet, (1999), “Molla Câmî’nin Besmele Şerhi ve Türk Edebiyatına Tesirleri”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Ens. Dergisi*, S. 5, s. 1-50.
- TARLAN, Ali Nihad, (1990), “Hayâlî-Bâkî”, *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan’ın Makalelerinden Seçmeler*, AKM Yay., Ankara, s. 150-162.
- TATÇI, Mustafa, (2012), “İslâmî Türk Edebiyatına Tesiri Bakımından Yunus Emre”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir, s. 97-162.
- ÜNLÜ, Şehabettin, (2000), “Yunus Emre ile Sun’ullah Gaybî’nin Dünya Görüşlerinin Mukayesesi”, *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I* (4-5 Haziran 1998), Dumlupınar Ü Kütahya, s. 138-144.
- ÜNVER, İsmail, (1991), “Fuzûlî’nin İki Mesnevîsinde Nizâmî Etkisi”, *Türkoloji Dergisi*, S. 9 (1), s. 19-22.
- ÜZGÖR, Tahir, (1991/92), “Ali Şir Nevâyî ve Fuzûlî Arasında Bazı Benzerlikler”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 7, s. 565-577.
- YÜCEYILMAZ, Muhterem, (1995), “Fuzûlî ve Shakespeare”, *Türk Edebiyatı*, S. 260/ Haziran, s. 25-27.
- ZAVOTÇU, Gencay, (2004), “Hayâlî ve Yahyâ Bey’in Gazellerinde Fuzûlî Etkisi”, *İlmî Araştırmalar*, S. 18/ Güz, s. 123-134.

2. Eser Mukayeseleri

- AÇIKGÖZ, Namık, (1993), “Ahmed-i Yesevî’nin Yaşnamesi ve Halk Edebiyatı’ndaki Diğer Örnekleriyle Mukayesesi”, *Türk Yurdu* 13, S. 72, s. 24-28.
- AÇIKGÖZ, Namık, (2007), “Türkçe ve Kürtçe Mem u Zin ile Fuzûlî’nin Leylî vü Mecnûn Mesnevîsinin Mukayesesi”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall, s. 37-50.
- AGİŞ, Fazıl, (1998), “Abdürrahim-i Rûmî ve Abdürrahim-i Karahisarî’nin İşk-nâmeleri”, *Türk Dili*, S. 555, s. 249-252.

- AKALIN, Nazir, (1997), “Nizâmî-yi Gencevî ile Fuzûlî-yi Bağdadî'nin Leylî ve Mecnûn Mesnevilerinin Tartışmalı Mukayesesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Ens. Dergisi*, S. 3, s. 201-217.
- AKGÜL, Ahmet, (2012), “Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ'sı ile Türkçe Dîvân'ındaki İki Farklı Üslup Üzerine Bazı Tespitler”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/2 Spring, s. 47-57.
- AYAN, Gönül, (1997), “Fuzûlî ile Celîlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevilerinin Karşılaştırılması”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 3.
- AYAN, Gönül, (1997), “Nizâmî ve Celîlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevileri”, *SÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 8, s. 169-187.
- EKE, Nagehan U., (2009), “Güvâhî'nin Pend-nâme'sindeki Bir Hikâyet ile La Fontaine'nin Bir Masalının Mukayesesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, S. 39, s. 989-1010.
- ELİUZ, Ülkü, Melike G. Türkoğan, (2012), “Eski Bir Hikâyenin Yeniden Doğuşu: Kara Kitap'taki İzlek ve İmgelemin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter, s. 1013-1025.
- ESİR, Hasan Ali, (1997), “Ali Şir Nevâî ile Bursalı Lamî Çelebi'nin Ferhâd u Şîrîn'lerinin Mukayesesi”, *III. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu* (30-31 Mayıs 1997), Çanakkale On Sekiz Mart Ü, Çanakkale.
- GENÇ, İlhan, (1996), “Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u ile Sezai Karakoç'un Leylâ ile Mecnun'u Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, *II. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Çanakkale On Sekiz Mart Ü, Çanakkale.
- GÜLEÇ, İsmail, (2001), “İki Manzum Nasreddin Hoca Fıkрасının Karşılaştırılması”, *Yedi İklim*, S. 138-139/ Ekim, s. 137-140.
- GÜZEL, Abdurrahman, (1992), “Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Hacı Bektaş Velî'nin Makâlâtı Arasındaki Benzerlikler”, *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri* (26-27 Eylül 1991), Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 33-43.
- İNCE, Adnan, (1989), “Cemşîd ü Hurşîd Mesnevileri”, *Fırat Ü Sos. Bil. Dergisi*, S. 3 (2), s. 109-139.
- KARTAL, Ahmet, (2003), “Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz'ı ile Elvân-ı Şîrâzî'nin Gülşeni Râz Tercümesi'nin Mukayesesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri* (3), s. 121-175.
- KARTAL, Ahmet, (2003), “Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı ile Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Mukayesesi”, *Diriözler Armağanı: Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Diriöz Hatıra Kitabı*, haz. M. Fatih Köksal, A. Naci Baykoca, Ankara, s. 93-139.
- KARTAL, Ahmet, (2000), “Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i ile Fahrî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inin Mukayesesi”, *Türk Yurdu: Türk Romanı Özel Sayısı 20*, S. 153-154, s. 360-383.
- KARTAL, Ahmet, (2003), “Sa'dî'nin Bostan ve Hoca Mesud'un Ferheng-nâme-i Sa'dî İsimli Mesnevilerinin Mukayesesi”, *Bilim Yolu: Kırıkkale Ü Sos. Bil. Ens. Dergisi (Cumhuriyet Armağanı)*, S. 3, s. 55-75.

- KARTAL, Ahmet, (2004), “Attâr’ın Mantıku’t-tayr’ı ile Gülşehrî’nin Mantıku’t-tayr’ının Mukayesesi”, *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni* (8-10 Ekim 2003), Bildiriler, Kırşehir, s. 297-329.
- KAZAN, Şevkiye, (2000), “Şeyhî ve Celîlî’nin Hüsrev ü Şîrîn’leri Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi”, *SDÜ Burdur Eğitim Fak. Dergisi*, Yıl 1, S. 1, s. 233-249.
- KOÇİN, Abdülhakim, (1999), “Feridüdin Attâr’ın Pend-nâme’sinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaifî’nin Butsân-ı Nasâyihî ile Karşılaştırılması”, *Bilig*, S. 10/ Yaz, s. 93-102.
- KUZUBAŞ, Muhammet, (2005), *Mahzen-i Esrâr ile Nefhatü’l-Ezhâr Mukayesesi*, Deniz Kültür, Samsun.
- NASKALİ, Emine Gürsoy, (1987), “Attâr ve Sinan Paşa’nın Tezkiretü’l-Evliyâlarının Bir Karşılaştırması”, *Tezkiretü’l Evliyâ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, s. 8-21.
- ÖZTEKİN, Nezahat, (2000), *Mevlâna’nın Mesnevî’sindeki Hikâyelerin XIII.-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevilerine Etkisi*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 328 s.
- ÖZTOPRAK, Nihat, (2000), *Refî-i Amidî/Cân u Cânân (İnceleme-Hüsn ü Aşk ile Karşılaştırma-Metin)*, Türk Gençlik Vakfı Yay., İstanbul, 296 s.
- SUCU, Nurgül, (2006), “Sâlim’in Rind ü Zâhid Tercümesinin Fuzûlî’nin Rind ü Zâhid’i ile Mukayesesi”, *Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20/Güz, Konya, s. 149-166.
- ŞENOCAK, Ebru, (2000), *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Ü. (Danışman: Doç. Dr. Esmâ ŞİMŞEK).
- ŞENOCAK, Ebru, (2002), “Mem ü Zin Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, S. 32, s. 251-266.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, (1960), “Şeyhî ve Nizâmî’nin Hüsrev ü Şîrîn’lerinin Konu Bakımından Mukayesesi”, *İÜFTDE Dergisi*, C. 10, İstanbul, s. 25-34.
- TURAL, Lale, (1993), *Hafî’nin Zâdü’l-meâd’ının Süleyman Çelebi Mevlid’i ile Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- TURAL, Şecaattin, (1993), *Hafî’nin Zâdü’l-meâd Adlı Eserinin Nur-ı Muhammedî’nin İntikalinden Sona Kadar Olan Kısmında Süleyman Çelebi Mevlid’i ile Müşterek Motifler*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- TÜRKER, Mübahat (Küyel), (1996), “Kutadgu Bilig ile Kenzû’l-küberâ Arasında Bir Karşılaştırma”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi*, TDK Yay. Ankara, s. 175-188.
- ZAVOTÇU, Gencay, (1997), *Türk Edebiyatında Gül ü Bülbül Mesnevîleri: Mukayeseli Çalışma*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- ZÖHRE, Armağan, (2011), “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Çerçevesinde İki Hiciv Eseri: Har-nâme ve Sihâm-ı Kazâ”, *Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences*, C. 1, S. 1, s. 66-74.

3. Tür ve Şekil Mukayeseleri

- AKSOY, Hasan, (2012), “Türk-İslâm Edebiyatında Mevlid Türü, Süleyman Çelebi ve Mevlidinin Türk-İslâm Edebiyatına Tesirleri”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir, s. 163-172.

- AKSOYAK, İsmail Hakkı, (2007), “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın mıdır?”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall, s. 84-97.
- GENÇ, İlhan, (2006), “Mahlâs-nâme ve Kaside İlişkisi Üzerine Bir Mukayese”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S. 2, İzmir, s. 317-331.
- GÜNEŞ, Mustafa, (2012), “İslâmî Türk Edebiyatında Sosyal Hayat ve Bazı Türlerle Etkisi”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir, s. 527-550.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, (1989), “Türk ve Fars Edebiyatlarında Şehrengizler”, *Millî Kültür*, S. 62, s. 55-58.
- TÜRKDOĞAN, Melike Gökcan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, E-Kitap: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3287 Kültür Eserleri 480.
- YENİTERZİ, Emine, (2012), “Ahlâkî Mesnevilerde Yer Alan Hikâyelerin Kaynaklarına Dair Bir Tasnif Denemesi”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir, s. 307-321.
- YÜREK, Hasan, (2008), “Sihri Helâl ile Anjambman Teknikleri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma”, *Bilig*, S. 46/Yaz, s. 179-192.

4. İçerik Mukayeseleri

- AKKAYA, Mehmet, (1995), “Dîvân Şiiri ve Halk Şiirinde Sevgilinin Maddî Güzellikleri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma”, *I. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Çanakkale On Sekiz Mart Ü, Çanakkale.
- AKKAYA, Mehmet, (1996), “Dîvân Şiiri ve Halk Şiirinin Fizikî Coğrafyasının Karşılaştırmalı İncelemesi”, *II. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Çanakkale On Sekiz Mart Ü, Çanakkale.
- AKTAŞ, Hasan, (2012), “Klâsik ve Modern Türk Şiirinde Anne ve Çocuk İmgesi”, *İdil Dergisi*, C. 1, S. 4, s. 126-144.
- AYAN, Gönül, (1992), “Bazı Mesnevîlerde Rastlanan Masal Unsurları”, *Selçuk Ü Eğt. Fak. Dergisi*, S. 6, Konya, s.13-17.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya, (1987), “Nedim ve Sünbül-zâde Vehbî’de İstanbul”, *Türk Edebiyatı*, S. 176, s. 60-61.
- BİLKAN, Ali Fuat, (2006), “Nâbî’nin Şiirlerinde Merkez-Taşra Mukayesesi”, *Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar*, L&M Yay., İstanbul, s. 119-125.
- BÜLBÜL, İbrahim, (2001), “İzzet Molla ve Ziyâ Paşa’nın Şiirinde Tematik Yakınlıklar Üzerine Bazı Dikkatler”, *Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı*, haz. Ersin Özarslan, Gazi Ü. İletişim Fak. Yay., Ankara, s. 207-222.
- CARAN, Mümtaz, (2003), *16. ve 17. Yüzyıl Şairlerinden Bâkî, Fuzûlî, Nef’î ve Nâilî’nin Şiirlerinde Kozmik Unsurların Kullanılışının Karşılaştırılması: Tahlil*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi.
- CEYLAN, Ömür, (1997), “Dinî, Tasavvufî Edebiyatımızla Dîvân Edebiyatımızdaki Harf Telakkilerinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme”, *İlmî Araştırmalar*, S. 5/ Kasım, s. 141-152.

- CHMIELOWSKA, Danuta, (1996), “Nâbî, Vehbî ve Vâsîf’in Eserlerinde Türk Kadını”, çev. Mübahat Türker, *Erdem (AKM)*, Özel Sayı 9 (26), s. 505-583.
- ÇAKIR, Ömer, (2012), “BİRER ŞİİRİNDEN HAREKETLE ŞEYH GÂLİB VE MEHMET ÂKİF’İN İNSANA BAKIŞI ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA DENEMESİ”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3 Summer, s. 737-749.
- ÇINAR, Bekir, (2012), “BOSNALI SABİT VE ZİYA PAŞA’NIN ZAFERNÂMELERİNDEKİ ŞEKİL VE ZİHNİYET MUKAYESESİ”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3 Summer, s. 801-812.
- DALBUDAK, Duygu, (2008), *Kadı Burhaneddin ile Şeyhî’nin Gazellerinin Din ve Tasavvuf Açısından Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, (Dan. Prof. Dr. Süreyya A. BEYZADEOĞLU).
- DEMİR, Recep, (2010), “Hamdî’nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisinde Tercüme ve Yerli Söylem”, *Atatürk Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 44, Erzurum, s. 37-63.
- DERDİYOK, Çetin, (2003), “Sâdî’nin Bostan’ı ve Ezop Masalları’nda Ortak Temalar”, *Çukurova Ü Sos. Bil. Ens. Dergisi*, C. 12, S. 12, Adana, s. 1-14.
- DUYMAZ, Ali, “Dîvân ve Halk Edebiyatı Unsurları Münasebetinin Cevherî Dîvânı’ndaki Görünüşü”, *Erciyes*, Yıl 15, S. 172, s. 10-12.
- GENÇ, İlhan, (1998), “Nâbî ve Hoca Neş’et’in Önerdikleri İnsan Modelleri ve Mukayesesi”, *IV. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Çanakkale On Sekiz Mart Ü, Çanakkale.
- GÖÇGÜN, Önder, (1983), “Yunus Emre’nin Şiirlerinde İyi, Kötü Karşılaştırması”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 27/ Aralık, s. 156-173.
- KANDEMİR, Fatma, (2008), *Bâkî ve Nedîm’in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, (Dan. Ayşegül Mine YEŞİLOĞLU).
- KARAHAN, Abdülkadir, (1999), “Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Temi”, *Osmanlı Dîvân Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, YKY Yay., İstanbul, s. 147-153.
- KURNAZ, Cemal, (1990), *Halk ve Dîvân Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler*, Akçağ Yay., Ankara.
- MERMER, Ahmet, (2004), “16. Yüzyıl Tezkirelerine Ölümün Yansıma Biçimleri, Anlam Çerçevesi ve Mukayesesi”, *Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu*, MÜ Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul.
- PEKOLCAY, Neclâ, (1995), “Mevlâna ve Goethe’de Evrensellik”, *Selçuk Ü Milletlerarası Mevlâna ve Goethe Kongresi*, Konya.
- TANÇ, Nilüfer, (2009), “Rifâî’den Oscar Wilde’a Gül ve Bülbül”, *Atatürk Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı), S. 39, Erzurum, s. 967-987.
- UYSAL, Ahmet E., “Edebiyat Açısından Doğu ve Batı Mistisizminde Zaman Düşüncesi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1038/12532.pdf>
- VANLIOĞLU, Mehmet, (2003), “Hâfız ve Nef’î’nin Dîvânlarında Gül”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 7, S. 15/ Bahar, s. 229-242.

5. Anlatım Özellikleri Mukayeseleri

- ABDEL-MAKSOUD, Belal, (2004), “Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı’nda Ele Alınmış Biçimi ve Larendeli Hamdî’nin Eseri: İnceleme-Metin”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, (Danışman: Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç).
- ABİK, Deniz, (2004), “Nevâyî’nin Üç Eserindeki Deyimlerin Farsça ile Karşılaştırılması”, *Çukurova Ü Sos. Bil. Ens. Dergisi*, C. 13, S. 1, Adana, s. 211-222.
- BATİSLAM, Dilek H., (2000), “Dîvân Şiiriyle Halk Şiirinde Ortak Söyleyiş Biçimi: Mürâca’a-Dedim-Dedi”, *Folklor/Edebiyat*, C. VI, S. 22, Ankara, s. 201-211.
- BATİSLAM, Dilek H., (2000), “Dîvân Şiiriyle Alevî-Bektaşî Şiirinde Kullanılan Bazı Ortak Tasavvuf Terimleri”, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (27-29 Nisan 2000)*, Hacı Bektaş Anadolu Kültür Vakfı, Ankara, s. 132-146.
- ÇAPAN, Pervin, 2003, “Ali Şir Nevâyî ve Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîlerinin Anlatım Tarzlarının Mukayeseli Tahlili”, *I. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Kongresi (15-17 Ekim 2003)*, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, s. 225-242.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, (1998), “XIII-XV. Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlâna Tesiri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul, s. 29-53.
- ÇELİK, İsa, (2004), “Tasavvufî Şerh Edebiyatı Bağlamında Mesnevî Şerhlerinden Kırk Beyit Yorumu Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme”, *Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Ens. Dergisi* 11(23), s. 33-56.
- DEMİREL, Özlem, (2007), “Ahmed Paşa’nın Güneş Kasidesi ile Sâfî’nin Güneş Kasidesinin Dil Özellikleri Yönünden Mukayesesi”, *ICANAS 38 Bildiri Özetleri Kitabı*, Ankara, s. 189.
- GENÇ, İlhan, (1995), “*Halk ve Dîvân Edebiyatlarında Tasavvuf Terimlerinin İşlenişine Dair Bir Mukayese Denemesi*”, I. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, Çanakkale On Sekiz Mart Ü, Çanakkale.
- YILDIRIM, Ali, (2007), “Taşlıcalı Yahya ile Şeyhülislâm Yahya Dîvânlarında Zühdi ve Harâbâtî Kelimelerinin Kullanımı”, *Fırat Ü Sos. Bil. Der.*, C. 17, S. 2, Elazığ, s. 69-88.

6. Dönem Mukayeseleri

- KILIÇ, Filiz, (1998), “Klâsik Şiirimizin Modern Türk Edebiyatlarına Etkisine Genel Bir Bakış”, *Türk Kültürü*, S. 36 (423), s. 396-407.
- KOÇ, Mustafa, (1999), “Osmanlı Dîvân Şiirinde İçerik ve Yapının Modern Edebiyata Yansımaları Üzerine”, *Kitaplık*, S. 38/ Güz, s. 191-197.

7. Dîvânlarda Yer Alan Şiirlerin Mukayeseleri

- AKSOYAK, İsmail Hakkı, (1999), “Hâfız Dîvânı’ndaki İlk Beytin Osmanlı Edebiyatına Etkisi”, *Bilig*, S. 8/ Kış, s. 99-104.
- DEMİREL, Şener, (2000), “‘Ateş’ Redifli İki Matla Beytinin Karşılaştırmalı Tahlili”, *Fırat Ü Sosyal Bilimler Dergisi* 10(2), s. 65-88.

- HORATA, Osman, (2002), “Necâtî Bey’den Bakî’ye Döne Döne”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay.*, Ankara, s. 367-393.
- ÖZCAN, Tarık, (2004), “Sultan Süleyman’dan Süleyman Efendiye İki Şiirin Karşılaştırması”, *Fırat Ü Sos. Bil. Dergisi*, C. 14, s. 129-134.
- PALA, İskender, (1995), “Üç Beyit, Üç Şair ve Üç Şiir Anlayışı”, *Müstesna Güzeller*, İnsan Yay., İstanbul, s. 187-194.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, (2003), “Nev’î’nin Bahar ve Kış ile İlgili İki Gazeli”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 8, s. 131-142.
- ŞANLI, İsmet, (2007), “Fuzûlî’nin ‘Nedür’ Redifli Gazeli ile Nâmık Kemâl’in Bu Gazele Yazdığı Bir Nazîresinin Karşılaştırılması”, *SDÜ Fen Edebiyat Fak. I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu* (23-26 Ekim 2007), Isparta.
- TARLAN, Ali Nihad, (1964), *Şeyhî Dîvânı’nı Tetkik*, İÜ Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.
- TOLASA, Harun, (1977), “Edebiyat Tenkidinde Karşılaştırma Yolu ile Dîvân Şiirinde Bir Karşılaştırma Denemesi”, *Milletlerarası Türkoloji Tebliğ Özetleri*, İstanbul, s. 144-145.
- ÜLGENER, Sabri F., (1999), “Bir Deneme: İki Devir ve İki ‘Terkîb-i Bend’”, *Osmanlı Dîvân Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, YKY Yay., İstanbul, s. 81-88.
- ÜNVER, İsmail, (2004), “Fuzûlî ve Nedim’in Şita’iyeleri Üzerinde Bir Karşılaştırma”, *II. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, AÜ DTCF, Ankara.
- ÜSTÜNER, Kaplan, (2010), “Güler Redifli Gazellerin Karşılaştırılması”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Ü, Konya, S. 28/ Güz, s. 181-207.
- ÜZGÖR, Tahir, (1995), “Klâsik Edebiyatımızda Gül Redifli Şiirler ve Fuzûlî’nin Gülü”, *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 3, s. 277-292.

8. İki Farklı Edebiyat Üzerine Mukayeseler

- AKKUŞ, Mehmet, (2012), “Arap ve Türk Edebiyatında Dinî Edebiyatın Müşterekleri”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir, s. 271-280.
- AYDIN, Şadi, (2012), “İslâmî Türk Edebiyatına Katkısı Bakımından İran Sahası”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir, s. 301-306.
- BİRNBBAUM, Eleazar, (1999), “Osmanlı ve Âzerî Unsurlarını İçeren Batı Türk Edebiyatı: Fuzûlî, Bâkî, Yunus Emre”, *Osmanlı Dîvân Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, YKY Yay., İstanbul, s. 220-224.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, “Klâsik Türk Edebiyatının İran Edebiyatı ile Münasebeti”, *Dergâh* 10, S. 110/ Nisan, s. 14-17.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, (1999), “Osmanlı Dönemi Türk Şiirinin İran Edebiyatı ile Münasebeti Üzerine Düşünceler”, *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi* (07-09 Nisan 1999), Konya, s. 607-614.
- KARTAL, Ahmet, (2000), “Klâsik Türk Edebiyatının İran Edebiyatı ile Münasebeti Üzerine Düşünceler”, *Türk Yurdu*, Özel Sayı 19/20 (148/149), s. 246-266.

- KURMUŞ, Cengiz Veli, (2003), *Dîvân Edebiyatı Sonrası Bazı Kaynaklara Göre İran Edebiyatının Dîvân Edebiyatına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, (Dan. Prof. Dr. Mine MENGİ).
- KUT, Günay, (1997), “Hint Edebiyatı’ndan Türk Hikâyelerine”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 8, s. 357-377.
- MUŞ, Züleyhâ, (2000), *Arap ve Türk Edebiyatlarında ‘Yûsuf u Züleyhâ’ Hikâyelerinin Mukayesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- NAİMÜDDİN, Seyyid, (1953), *Nef’î ve İran Şiiri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- ŞİŞMAN, Bekir, Muhammet Kuzubaş, (2007), *Mitik, Destanî, Efsanevî ve Tarihî Unsurlar Açısından Şehnâme’nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- TAHBAZZADE, Abdürresül, (1922), *Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyha Mesnevisi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- TARLAN, Ali Nihad, (1922), *İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevisi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal, (2007), “Edebî Metinler Işığında Doğu Kültürlerinin Batıya Etkileri ve Batıda Türk İmgesi”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall, s. 750-762.
- TOLKUN, Selahattin, (1998), “Özbek Edebiyatında Fuzûlî Tesirleri”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 28, s. 479-503.
- YILDIZ, Âlim, (2004), “Şark Klâsiklerinden Attâr’ın Pend-nâme’sinin Türk Halk İnanışlarına Etkisi”, *Klâsiği Yeniden Düşünmek (Uluslararası Sempozyum)*, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul.
- YUSUFOV, İbrahim, (1994), “Fuzûlî ve Karakalpak Şiiri”, *500. Yılında Fuzûlî*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.
- ZAVOTÇU, Gencay, (2001), “Gül ü Bülbül Temasının Doğu, Türk ve Batı Edebiyatlarında İşleniş-Etkileşimler”, *I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu*, Osmangazi Ü, Eskişehir.

9. Teorik Çalışmalar

- ARAK, Hüseyin, (2012), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Hacettepe Yay., Ankara.
- AYDIN, Kamil, (1999), *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Birey Yay., İstanbul.
- AYDIN, Kamil, (2003), “Dünden Bugüne Karşılaştırmalı Edebiyat”, *Varlık*, s. 12-14.
- AYKANAT, Timuçin, (2012), “Bilginin Malzeme Olarak Kullanıldığı Sanatlar ile Metinlerarasılık Arasındaki Bağlantılar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, V/ 5 Ağustos, Issue 4, s. 11-31.
- AYTAÇ, Gürsel, (2003), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yay., İstanbul.
- AYTAÇ, Gürsel, (2003), “Karşılaştırmalı Edebiyat ve Kültür Araştırmaları”, *Varlık*, s. 8-11.
- BAYRAM, Yavuz, “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama”, *Selçuk Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, s. 69-93.

- BİLKAN, Ali Fuat, (1999), “Dîvân Edebiyatı Metinlerinin İran Edebiyatı Metinleri ile Mukayeseli Olarak İncelenmesinde Göz Önünde Bulundurulacak Bazı Hususlar”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 2, s. 133-139.
- DOĞAN, Şerife, (1996), “Karşılaştırmalı Dil ve Edebiyat Araştırmalarında Çevirinin Yeri”, *Türk Dili*, S. 533, s. 1205-1213.
- EKİZ, Tevfik, (2007), “Alımlama Estetiği mi Metinlerarasılık mı?”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47, 2 , s. 119-127.
- ENGİNÜN, İnci, (1999), *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yay., İstanbul.
- GÖBENLİ, Meliha, (2007), “Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Dünya Edebiyatı Kavramı”, *Erich Auerbach İstanbul’da: Filoloji-Tarih-Anlamak*, Goethe Enstitüsü/Alman Konsoloslğu/Yeditepe Üniversitesi (14 Aralık-15 Aralık 2007), İstanbul.
- İSPİRLİ, Serhan Alkan, (2001), “Edebiyatlar Arası İlişkiler: Etki ve Tesir”, *I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Osmangazi Ü, Eskişehir.
- KEFELİ, Emel, (2000), *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- KOÇOĞLU, Turgut, (2007), “Nâbî’nin ‘Gelür Gider’ Redifli Bir Gazeline Walter G. Andrews ve İskender Pala Tarafından Yapılan İki Şerhin Metot Açısından Mukayesesi”, *Türkoloji Araştırmaları*, C. 2/3 Yaz, s. 376-385.
- LEVEND, Agah Sırrı, (1988), “Kıyaslamalı Edebiyat”, *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, TTK Yay., Ankara, C. I, s. 37-51.
- MENGİ, Mine, (2005), “Dîvân Şiirinde Metinler Arası İlişkiler”, *Şinasi Tekin’in Anısına “Uygurlardan Osmanlıya”*, Simurg Yay., İstanbul, s. 593-606.
- MENTEŞE, Oya Batum, “Karşılaştırmalı Edebiyat Kavramı ve Tarihçesi”, *Türk Dili*, S. 533, s. 1192-1203.
- PARLA, Jale, (2003), “Karşılaştırmalı Edebiyat: Tarihçesi, Yöntem ve Kuralları”, *Varlık*, s. 3-7.
- ROUSSEAU, A. M., Cl. Pichois, (1994), *Karşılaştırmalı Edebiyat*, çev. Mehmet Yazgan, MEB Yay., İstanbul.
- TIEGHEM, Paul Van, (1943), *Mukayeseli Edebiyat*, çev. Yusuf Şerif Kılıçel, Maarif Matbaası, Ankara.
- WELLEK, René, (2007), “Mukayeseli Edebiyat Krizi”, çev. Sıddık Yüksel, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, S. 1, s. 247-258.

Klâsik Türk edebiyatında metinler arasılık alanında **5** doktora tezi, **8** yüksek lisans tezi, **13** kitap, **134** makale olmak üzere toplam **160** çalışma tespit edilmiştir.

“Fuzûlî-Hâfız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma” adlı eserin tanıtımına geçmeden önce Türk ve İran edebiyatları arasındaki münasebete kısaca değinmek yerinde olacaktır. Türklerin İslâm dinini benimsemelerinden sonra, dil bakımından aralarında fark bulunmayan iki edebiyatın, Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi altında yaratılmış, özellikle XIII. asırdan itibaren Anadolu’da gelişen, daha sonra özgün şaheserler vücuda getiren, öz ve şekil olarak ortak konulara ve belli ilkelere bağlı Klâsik Türk edebiyatının bütün yönleriyle anlaşılabilmesi ve sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi, Yeni Fars edebiyatının oluşum dönemleri ile o dönemlerde mevcut olan Türk edebiyatının tarihî seyir itibarıyla araştırılması ve incelenmesi ile mümkün olabilir. Bu ilk

Turkish Studies

dönemle ilgili araştırmalarda öncelikle Arap ve Fars edebiyatlarının da mukayeseli olarak dikkate alınıp incelenmesi gereklidir. Türk edebiyatının Arap edebiyatından çok Fars edebiyatı ile ilişki içerisinde bulunduğu, İslâm medeniyeti esaslarına göre oluşan Yeni Fars edebiyatının gelişmesinde özellikle Türk asıllı hükümdarların ve Farsça şiir söyleyen Türk asıllı şairlerin büyük rolü olduğu malûmdur. Bu nedenle yapılacak araştırmada daha çok Fars edebiyatının dikkate alınması gerektiği açıktır. Ayrıca konu, Türkçe ile Farsçanın tarihî seyir içerisindeki münasebetleri, beraberlikleri ve karşılıklı etkileşimlerini de göz önünde bulundurmayı zorunlu kılmaktadır. Ancak bu şekildeki çalışmalarla sağlıklı sonuçlar elde edilip Klâsik Türk şiirinin gerçek değeri ortaya konulabilir. Aksi hâlde, özellikle Batılı müsteşriklerin öncülüğünde dile getirilen ve günümüzde de genel kabul gören “Klâsik Türk şiirinin herhangi bir geçmişinin olmadığı”, “tamamen Fars kültürünün etkisinde kaldığı”, “Fars şiirinin taklidi olduğu” hatta “tamamen İran zevkini taşıdığı” gibi hiçbir ilmî gerçeğe dayanmayan ve subjektif bir bakış açısını yansıtan görüşlerin ağırlığı devam edecektir. Bu görüşü ortaya atanlardan biri de “*History of Ottoman Poetry*” adlı eseri ile Türk edebiyatı tarihinin dönemlerinin bir panoramasını yapan *E.J.W. Gibb*’dir. *E.J.W. Gibb*, bu eserinde İranlıları ve Fars edebiyatını ön plâna çıkarırken Osmanlıyı ve Klâsik Türk edebiyatını geri plâna atmış; Osmanlı edebiyatını “Acem taklidi”, kendisini ise “Acem-perestlik” ile suçlamıştır.¹⁹ Ayrıca, kendi zihninde tasarlayıp ortaya koyduğu oryantalist düşüncelerini daha sonra kabul ettirme yoluna gitmiştir. Ayrıca hiç Türkçe bilmeyen ve Farsça gazel alanında Kuzey Amerika’nın kıdemli akademisyenlerinden *Michael Hilmann* 1987’de “*International Journal of Turkish Studies*”de, *Walter Andrews*’un “*Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı: Osmanlı Gazeli*” adlı çalışması üzerine yayınladığı eleştiri yazısında, *W. Andrews*’un kitabında alıntılanan bütün Osmanlı nazım örneklerini, “klâsik dönemin teknik Farsçasıyla yazılmış gazellerin soluk yansımaları” olarak değerlendirmiştir. Burada dikkat çekici nokta, hiç Türkçe bilmeyen *M. Hilmann*’ın, *W. Andrews*’un “bilim adamı yanılsaması” örnekleri olarak İngiliz oryantalist *E.J.W. Gibb*’den ve *Fuad Köprülü* ile *Talat Halman*’dan yaptığı alıntılarla kendi görüşünü desteklemeye çalışmasıdır.²⁰

Şehnâme’den başlatılan ve gereğinden fazla büyütülen Türk edebiyatı üzerindeki Fars edebiyatı tesirine dair fikirler ne yazık ki akademik çalışmaların uzağında hamâsî söylemler olarak hafızalarda yer etmiştir. Fars edebiyatı ile Türk edebiyatının tarihî, coğrafik ve kültürel ortaklığının da bir gereği olarak aynı muhteva zemini üzerinde bulunması, konu sınırlamasına sebep olmuştur. Sabit nazım şekilleriyle birlikte vezin ve kafiye’nin de şairi benzer biçimler üretmeye zorlaması, sanatçının tamamen icâd ve ibdâ kabiliyeti, ruhî macerası, eşya ve varlığı farklı görme temayülü, orijinal duygu ve düşünce hamleleri gibi ferdî başarılarının ön plâna çıkmasını sağlamıştır.²¹ İşte Türk edebiyatının İran edebiyatıyla mukayesesinde “sanatçının gücü”nü de ortaya koyan bu orijinalliği yakalamak ve Klâsik Türk şiirini değerlendirirken bu farklı olan görme biçimlerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Farsçanın Türkçe üzerindeki tesiri de daha XV. asırda fark edilmiş ve Ali Şîr Nevâyî “*Muhâkemetü’l Lugateyn*”inde bu iki dil arasında mukayese yaparak Türkçenin ilham veren ahenkli, pırıltılı zenginliklerinden faydalanılması konusunda söz söyleyenleri uyarmıştır. Hatta kendisinin de gelenekten kopamayıp yaratılış bayrağı ile değil, Farsça ile yazdığı eserleri de olduğunu; bu bayağılıktan kurtulmak için ana dili yani Türkçe üzerinde düşünmeye başladığını ve on sekiz bin âlemden daha yüksek bir âlem olarak gördüğü dilini anlatabilmek için bu eserini kaleme aldığını beyan etmektedir.²² Görüldüğü gibi konuyla ilgili dikkatler daha o asırlardan

¹⁹ Mine Mengi, “Yüzyıllık Bir Batı Kaynağı: Gibb’in Osmanlı Şiir Tarihi”, *TUBA* 24, 2000, s. 209-227.

²⁰ Ahmet Kartal, “Klâsik Türk Edebiyatının İran Edebiyatı ile Münasebeti Üzerine Düşünceler”, *Türk Yurdu*, Özel Sayı 19/20 (148/149), 2000, s. 246-266.

²¹ Ali Fuat Bilkan, “Divân Edebiyatı Metinlerinin İran Edebiyatı Metinleri ile Mukayeseli Olarak İncelenmesinde Göz Önünde Bulundurulacak Bazı Hususlar”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 1999, s. 133-139.

²² M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1978, s. 303-304.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

itibaren oluşur. XX. asra gelindiğinde bu tesir üzerine yapılan en dikkate değer çalışma şüphesiz *Hasibe Mazioğlu*'na aittir.

“Fuzûlî-Hâfız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma”²³

Adlı Çalışmanın Tanıtımı

Bilindiği gibi Fuzûlî; Yavuz Sultan Selim ve Nef'î gibi Farsça dîvân tertip etmiş şairlerdendir. Kaside ve gazel sayısı bakımından Fuzûlî'nin “Farsça Dîvân”ı “Türkçe Dîvân”ından daha hacimlidir. Bu Farsça şiirler, mânâ ve mazmun bakımından Türkçe şiirlerinin aynıdır. Böyle bir mukayese konusu için Fuzûlî'nin Farsça şiirlerinden faydalanmak belki daha uygun görülebilir, fakat H. Mazioğlu, tahlil ve karşılaştırmalarında Fuzûlî'nin Farsça şiirlerine bilinçli olarak yer vermemiştir. H. Mazioğlu, bunun nedeni olarak da şiirin bir söz sanatı olmasını ve bir şairin sanatkârlığını en iyi şekilde kendi ana dilinde ortaya koymasını göstermektedir. Fuzûlî de sanatının şahikasına “Türkçe Dîvân”ı ve “Leylâ ve Mecnûn” mesnevisi ile ulaşmıştır. H. Mazioğlu, Fuzûlî'yi Türk şiirinin en büyük ve en orijinal mümessili olarak değerlendirmek istemiştir. Bunun için de Hâfız'ın tek eseri olan “Dîvân”ı ile Fuzûlî'nin “Türkçe Dîvân”ı üzerinde çalışmasını gerçekleştirmiştir.²⁴

H. Mazioğlu eserinin ön sözünde şu noktaya dikkat çekmektedir: “*Gazel sahasında, Fuzûlî ile Hâfız arasındaki yakınlık, Hâfız ile herhangi bir Türk veya İran şairi arasındaki yakınlığın derecesini pek aşmaz. Çünkü gerek Dîvân edebiyatımızda gerekse kendisine örnek olarak aldığı İran edebiyatında şiirin malzemesi ve ifade tekniği aynıdır. Bu yüzden, Türk ve İran şairleri arasında birçok müşterek taraflar ve yakınlıklar vardır. Hâfız, Fuzûlî'nin Câmî'den sonra en çok beğendiği bir şairdir. Fuzûlî, İran'ın bu büyük gazel üstadını yakından tanır ve şiirlerini çok iyi bilir. Fuzûlî'nin öyle beyitleri vardır ki onları okurken derhal Hâfız'ı hatırlarız. Fakat her iki şairin beyitlerini yan yana getirince Fuzûlî'nin Hâfız'ı hatırlatan, ondan aldığı açıkça belli olan beyitlerini bile kendi şahsiyetine ve dehasına uygun bir söyleyişle ifade ettiğini görürüz. Gerek Dîvân edebiyatımızda gerekse İran edebiyatında aynı konular sayısız olarak işlenmiş, bir fikir, bir mazmun yüzlerce şair tarafından tekrar tekrar söylenmiştir. Kökleri Yunan ve Lâtin edebiyatlarına inen Garp edebiyatlarında da hâl böyledir. İşte İran ve Türk şairlerinin yapmak istedikleri şey, bir konuyu Türkçe ve Farsça olarak güzel söyleyebilmek, başkalarından ayrı bir söyleyiş özelliği gösterebilmektir.*”²⁵

Ön sözden hareketle bu konuyu ele alma sebebi şu iki düşünce ile özetlenebilir:

1. Bu iki büyük lirik şairin şiirlerini karşılaştırmak suretiyle Fuzûlî'nin şairlik kudretini ve şiirlerinin orijinallik derecesini göstermeye çalışmak;
2. Aynı edebî anlayış içerisinde şiir yazan bu iki şairin şiirlerini karşılaştırarak Klâsik Türk edebiyatının kendisine örnek olarak aldığı İran edebiyatı yanındaki değerini belirtmek.

H. Mazioğlu'nun eseri; çalışmasının konusunu ve amacını belirttiği bir “Ön Söz”den sonra “*Türk ve İran Edebiyatında Gazel Tarzının Gelişmesine ve Temsilcilerine Genel Bir Bakış*” gerçekleştirdiği “Giriş” bölümüyle devam etmektedir.

²³ Hasibe Mazioğlu, *Fuzûlî-Hâfız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma*, TTK Basımevi, Ankara 1956, 384 s.

²⁴ “Fuzûlî” ve İran şairi “Hâfız-ı Şirazi”nin şiirleri arasında bir karşılaştırma denemesi olan bu eser, 7 Mayıs 1951 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Prof. Necmettin Halil Onan, Prof. Necati Lûgal, Prof. Kenan Akyüz, Prof. Saadet Çağatay, Prof. Aydın Sayılı'dan meydana gelen jüri tarafından kabul edilmiş bir doktora tezi olarak *Hasibe Mazioğlu* tarafından hazırlanmıştır. 1956'da *Fuzûlî*'nin ölümünün 400. yıldönümü dolayısıyla yine Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Profesörler kurulunca eserin bastırılmasına karar verilmiştir.

²⁵ Mazioğlu 1956, s. IX.

Eserin asıl kısmı üç ana bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm, “Fuzûlî’nin Dîvânı’nın Tahlili”ne ayrılmıştır. H. Mazıoğlu, Fuzûlî’nin Dîvânı’nı beş alt başlıkta tahlil etmiştir: İlk olarak “Fuzûlî Dîvânı’nın Yazma ve Basma Nüshaları”nı tanıtır, ardından “Eseri Hazırlarken Görülen Yazmalar ve Bulunan Yeni Şiirler”i dikkatlere sunar. Üçüncü olarak, “Fuzûlî Dîvânı’nın Muhteviyatı” hakkında bilgiler veren H. Mazıoğlu, daha sonra “Fuzûlî’nin Şiirlerinin İç Unsurları”na yer verir. Bu iç unsurlar şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

- ✚ Fuzûlî’nin Türkçe Dîvânı’nda Hayatına ve Devrine Ait Bilgiler;
- ✚ Dinî, Tarihî ve Efsanevî İnanışlar;
- ✚ Fuzûlî’nin Hayat ve Dünya Görüşü, Felsefî Fikirleri;
- ✚ Fuzûlî’de Ahlâk Görüşü ve Diğer Fikir Unsurları;
- ✚ Fuzûlî’de His ve Hayal Unsurları: Aşk

Son olarak da “Fuzûlî’nin Şiirlerinin Dış Unsurları”nı değerlendirerek Fuzûlî’nin “Türkçe Dîvânı”nın tahlilini tamamlar. Ele aldığı dış unsurlar ise şöyledir:

- ✚ Fuzûlî’nin Dili;
- ✚ Fonetik;
- ✚ Morfoloji;
- ✚ Fuzûlî’nin Dilinde Şark Türkçesinin Tesir ve Kalıntıları;
- ✚ Fuzûlî’nin Dilinde Farsçanın Tesiri;
- ✚ Vokabüler;
- ✚ Vezin ve Kafiye;
- ✚ Edebî Sanatlar;
- ✚ Fuzûlî’nin Şiir ve Şairlik Hakkındaki Anlayışı.

Eserin II. Bölüm’ü “Hâfız Dîvânı’nın Tahlili”ne ayrılmıştır. Bu bölüm de kendi içerisinde üç alt başlıkta sunulmuştur. H. Mazıoğlu, öncelikle “Hâfız Dîvânı ve Muhteviyatı” hakkında bilgiler verir. Ardından “Hâfız Şiirlerinin İç Unsurları”nı şu başlıklar dâhilinde değerlendirir:

- ✚ Hâfız’ın Şiirlerinde Hayatına Ait Bilgiler;
- ✚ Hâfız’ın Şiirlerinde Devrine Ait Bilgiler;
- ✚ Dinî, Tarihî ve Efsanevî İnanışlar;
- ✚ Hâfız’ın Hayat Felsefesi ve Aşk;
- ✚ Hâfız’ın Şiirlerinde Ahlâkî Telâkkiler.

Son olarak da “Hâfız’ın Şiirlerinin Dış Unsurları”nı değerlendirerek Hâfız’ın “Dîvân”ının tahlilini tamamlar. Ele aldığı dış unsurlar ise şöyledir:

- ✚ Dil ve İfade;
- ✚ Vezin ve Kafiye;
- ✚ Edebî Sanatlar;
- ✚ Hâfız’ın Kendi Şiirleri Hakkındaki Kanaati.

H. Mazıoğlu, eserinin III. Bölüm'ünü ise "Mukayese"ye tahsis etmiştir. H. Mazıoğlu bu bölüme kadar "Hâfız Dîvânı"nı, Fuzûlî'nin şiirlerini incelediği plân dâhilinde, fakat daha dar bir ölçüde inceleyerek bu iki şairin sanatkâr şahsiyetlerini ve şiirlerinin hususiyetlerini belirtir. Bu bölümde ise her iki şairin şiirlerini karşılaştırmak suretiyle esasları müşterek olan iki ayrı edebiyata yani İran ve Türk edebiyatına mensup olan bu iki şairin şiirlerinin müşterek taraflarını ve ayrılıklarını belirtir. Bu suretle bir taraftan Fuzûlî'nin şahsiyeti ve Klâsik Türk edebiyatı içerisindeki yeri açıklanırken diğer taraftan Türk edebiyatının kendisine örnek olarak aldığı İran edebiyatı yanındaki değeri gösterilmiş olmaktadır. Mukayeseler, *Dîvân*'ların tahlilinde tutulan yola uyularak şiirlerin evvelâ konu ve muhtevaları, sonra ifade ve söylenişleri bakımından şu başlıklar altında yapılmıştır:

- ✚ Fuzûlî ile Hâfız'ın Dîvânlarının Muhtevalarının Karşılaştırılması;
- ✚ Fuzûlî ile Hâfız'ın Şiirlerine Göre Hayatlarının ve Devirlerinin Karşılaştırılması;
- ✚ Dinî İnanışlarının Karşılaştırılması;
- ✚ Hayat Görüşlerinin ve Felsefelerinin Karşılaştırılması;
- ✚ Fuzûlî ile Hâfız'ın Aşklarının Karşılaştırılması;
- ✚ Fuzûlî ile Hâfız'ın Şiirlerinin İfade Tarzı Bakımından Karşılaştırılması;
- ✚ Fuzûlî Üzerinde Hâfız Tesiri.

Son olarak H. Mazıoğlu, çalışmasının "Netice"sinde, elde ettiklerini değerlendirir. Hâfız ile Fuzûlî'nin şiirlerinin hem ayrı ayrı tahlillerinde, hem karşılaştırılmalarında bu şiirlerin müşterek taraflarının nelerden ibaret olduğu kendiliğinden meydana çıkmaktadır. Çalışmanın neticesinde görülmüştür ki İran şairleri ile Türk şairleri şiirin konularında, vezninde, edebî şekillerde ve telâkkilerde müşterek bir görüşle eser vermişlerdir. İster İran edebiyatında ister Türk edebiyatında olsun şairlerin yapacağı tek şeyin mevcut olan şeyleri hususî bir eda ile daha güzel bir şekilde ifade edebilmek olduğunu belirten H. Mazıoğlu, bu iki edebiyatta da şahsiyetin önemini büyüklüğüne dikkati çekmiştir. Buna göre, bir eserin diğerlerinden farklı olması için ancak hususî bir duygu, düşünüş ve tahayyül ile gerçek bir sanatkâr özelliği göstermesi beklenir. H. Mazıoğlu, Fuzûlî'nin de Hâfız kadar bu gerçek sanatkâr şahsiyetine sahip olduğunu her iki şairin şiirlerini karşılaştırmak suretiyle bu çalışmada objektif olarak göstermiştir. Hâfız ile Fuzûlî'nin şiirlerinin mukayesesinden oluşan H. Mazıoğlu'nun çalışması, şu iki mühim neticeye bağlanmıştır:

1. Öteden beri söylenen Fuzûlî'nin Hâfız'ın tesirinde kalmış olduğu fikrinin mahiyet ve derecesi açıklanarak Fuzûlî'nin orijinalitesi gösterilmiştir.
2. Mevzuları ve edebî telâkkileri muayyen ve müşterek olan Türk ve İran edebiyatında, bu iki şairin birleştikleri ve ayrıldıkları noktalar gösterilerek şahsiyetlerinin değer olan tarafları açıklanmak suretiyle Türk edebiyatının kendisine model olarak aldığı İran edebiyatı yanındaki yeri ve değeri belirtilmiştir.

"Netice"nin ardından eser, "Bibliyografya", "Genel İndeks" ve "Düzeltilmeler" bölümleriyle sonlandırılır.

Sonuç olarak denilebilir ki, günümüzde, başta E.J.W. Gibb'in, tartışmadan, yüzeysel olarak ileri sürdüğü görüşlerinin yeniden ele alınarak tartışılması, konuyla ilgili eleştirilerden faydalanılması, böylece Klâsik Türk edebiyatını gerçek kimliğiyle ortaya koyacak sağlıklı bilgilere ulaşılması büyük önem taşımaktadır. Bu alanda, özellikle Türk ve Fars edebiyatlarının karşılaştırılmasına yönelik, bireysel ve ortak karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının Türkologlar tarafından olduğu gibi Fars filologları tarafından da yapılması büyük önem arz etmektedir. Hasibe

Mazıoğlu'nun tanıtılan bu çalışması, bu alanda son derece dikkate değerdir. Unutulmamalıdır ki bu tarz çalışmalarda geç kalınmış olmakla beraber, yapılacak yeni çalışmaların bu yöne kaydırılması ile bu alandaki açık kısa zamanda kapatılabilir ve Türk edebiyatının, Türk şairlerinin orijinalliği, asıl değeri sağlıklı bir biçimde ortaya konulabilir. Nitekim başlangıçta sunulan bibliyografya denemesi de, son yıllarda bu alandaki çalışmaların artmakta olduğunu açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AKTULUM, Kubilay, (2007), *Metinlerarası İlişkiler*, teki Yayınevi, İstanbul, s. 7-15.
- AYTAÇ, Grsel, (2003), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yay., İstanbul.
- BAYRAM, Yavuz, “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama”, *S Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16.
- ÇAPAN, Pervin, (2003), “Ali şir Nevâyî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîlerinin Anlatım Tarzlarının Mukayeseli Tahlili”, *I. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Kongresi* (15-17 Ekim 2003), Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- ECEVİT, Yıldız, (2002), *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yay., İstanbul, s. 57-58.
- ENGİNÜN, İnci, (1999), *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yay., İstanbul.
- KEFELİ, Emel, (2000), *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- KIRAN, Zeynel, Ayşe Kıran, (2000), *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1988), “Kıyaslamalı Edebiyat”, *Türk Edebiyatı Tarihi/ Giriş*, TTK Yay., Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1956), *Fuzûlî-Hâfız: İki şair Arasında Bir Karşılaştırma*, TTK Basımevi, Ankara.
- MİNE Mengi, “Yüzyıllık Bir Batı Kaynağı: Gibb'in Osmanlı şir Tarihi”, *TUBA* 24, 2000, s. 209-227.
- MENĐİ, Mine, (2005), “Dîvân şiirinde Metinlerarası İlişkiler”, *şinasi Tekin'in Anısına “Uygurlardan Osmanlıya”*, Simurg Yay., İstanbul.
- ROUSSEAU, A. M., Cl. Pichois, (1994), *Karşılaştırmalı Edebiyat*, ev. Mehmet Yazgan, MEB Yay., İstanbul.
- SOYSAL, M. Orhan, (1978), *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, Sevinç Matbaası, Ankara.